

УДК 159.923.2:316.61
DOI 10.32999/ksu2312-3206/2022-1-10

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ КЛІМАТ ГРУПИ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА СУБ'ЄКТИВНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Яковлева Світлана Дмитрівна,
доктор психологічних наук, професор
Херсонський державний університет
cdyakovleva@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-7620-098X>

Метою дослідження є встановлення взаємозв'язку між сприйняттям студентами соціально-психологічного клімату групи та рівнем їх суб'єктивного благополуччя.

Методи. Для вивчення особливостей сприйняття соціально-психологічного клімату студентською молоддю застосовано метод анкетування (О. Стародубець); психологічного благополуччя студентів вивчалось за допомогою методики К. Ріфф (адаптація Т. Шевеленкової, Т. Фесенко), яка містить такі підшкали: «Позитивні відносини з оточуючими», «Автономія», «Управління середовищем», «Особистісне зростання», «Цілі у житті», «Самоприйняття».

Результати. Констатовано, що соціально-психологічний клімат – це сукупність соціально-психологічних явищ та процесів у групі, які представлені системою міжособистісних відносин, групових станів та настроїв, суспільної думки, цінностей, традицій, норм моралі тощо. В емпіричному дослідженні доведено наявність статистично значущих кореляційних взаємозв'язків між рівнем оцінювання соціально-психологічного клімату в університетському середовищі та суб'єктивним психологічним благополуччям у студентської молоді. Показано, що при сприятливому соціально-психологічному кліматі в колективі особистість відчуває свою здатність до самостійного прийняття рішень, до незалежності у думках та вчинках. Позитивна оцінка соціально-психологічної атмосфери університетського середовища впливає на здатність студентів усвідомлювати цінність сьогоденного моменту життя, на формування стійкої життєвої позиції, прагнення до побудови власної траєкторії професійного та особистісного розвитку. Встановлено статистично значущий взаємозв'язок між позитивним ставленням до себе, високим рівнем самооцінки, самоповаги, власного особистісного потенціалу та оцінюванням соціально-психологічного клімату як сприятливого.

Висновки. Соціально-психологічний клімат та соціальне благополуччя особистості пов'язує ставлення особистості до праці, ставлення до інших людей та ставлення до життя, у свою чергу, задоволеність студентами навчанням в університеті залежить від їх позиції у колективній взаємодії.

Ключові слова: студентська група, організаційна культура, заклад вищої освіти, суб'єктивне благополуччя, статусна позиція, соціальний статус, цінності студентської молоді.

SOCIO-PSYCHOLOGICAL CLIMATE OF THE GROUP AND ITS IMPACT ON THE SUBJECTIVE WELFARE OF THE STUDENT YOUTH

Yakovleva Svitlana Dmytrivna,
Doctor of Psychological Sciences, Professor
Kherson State University
cdyakovleva@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-7620-098X>

The aim of the study is to establish the interconnection between students' perception of the socio-psychological climate of the group and their subjective welfare level.

Methods. To study the peculiarities of the perception of the socio-psychological climate by the student youth, the method of questionnaires has been applied (O. D. Starodubets); to study the students' psychological welfare, the technique "The Scale of the Psychological Welfare" has been applied (K. Riff, adapted by T. Shevelenkova, T. Fesenko), which includes the following subscales: "The Positive Relationships with People Around", "Autonomy", "Environment Management", "Personal Growth", "The Goals in Life", "Self-Acceptance".

Results. It has been stated that the socio-psychological climate is a complex of socio-psychological phenomena and processes in the group, which are represented by the system of interpersonal relations, the group's states and moods, public opinion, values, traditions, moral standards, etc. In the empirical research, it has been proved the presence of statistically significant correlational interconnections between the evaluation level of the socio-psychological climate in the university environment and the subjective psychological welfare of the student youth. It has been indicated that in the favorable socio-psychological climate of the collective,

the individual feels the ability to make their own decisions, think and act independently. The positive assessment of the socio-psychological atmosphere of the university environment affects the students' ability to realize the value of today's moment of life, the formation of a stable life position, aspiration to build their own path of professional and personal development. It has been established the statistically significant interconnection between positive attitude towards oneself, high level of self-esteem, self-respect, one's personal potential, and the assessment of the socio-psychological climate as favorable.

Conclusions. The socio-psychological climate and social welfare of the individual are connected with the individual's attitude to work, attitude to other people, and attitude to life, in turn, the students' satisfaction with studying at the university depends on their position in the collective interaction.

Key words: *students' group, organizational culture, higher education institution, subjective welfare, status position, social status, values of the student youth.*

Вступ. Серед чинників, які формують освітнє середовище університету, важливе місце займають процеси, які розгортаються у студентській спільноті, зокрема, в академічних групах. Незважаючи на те, що навчальна діяльність в існуючих умовах не має власне групового характеру, спілкування студентів відіграє певну роль у досягненні навчальних цілей. Всюди, де люди не є відособленими один від одного, вони спілкуються між собою, і тому пов'язані певними відносинами. Ці відносини означають, що у межах офіційних структур формуються особистісні зв'язки між студентами, які перетворюють тих людей, які просто навчаються поруч, у певне соціальне ціле, яке має свої закони існування. Поведінка кожного окремого студента зумовлюється цінностями цього соціального цілого, його нормами, рольовими структурами, способами, за допомогою яких кожна людина може завоювати певне положення (статус), забезпечуючи необхідний міжособистісний комфорт.

Враховуючи психологічні особливості молоді, як соціальної категорії, інтенсивну потребу у спілкуванні, чуттєвість до динаміки свого особистого статусу у студентському середовищі, залежність самооцінки та суб'єктивного благополуччя від ставлення однолітків, викладачів, слід звернути увагу на проблему впливу соціально-психологічного клімату навчальної групи на суб'єктивне благополуччя студентів.

Мета – встановити взаємозв'язок між сприйняттям студентами соціально-психологічного клімату групи та рівнем їх суб'єктивного благополуччя.

Теоретичне обґрунтування проблеми. У сучасних умовах постійно зростає інтерес до явища соціально-психологічного клімату колективу, що диктується перш за все вимогами до рівня психологічної залученості людини до трудової діяльності, ускладненням її психічної життєдіяльності, постійним зростанням її особистісних домагань (Блинова, Ільницька, 2019; Кличковський, 2019). Соціально-психологічний клімат є показником рівня соціального розвитку колективу та його психологічних резервів, які придатні до більш повної реалізації. Значущість соціально-

психологічного клімату визначається також тим, що здатний він бути чинником ефективності тих чи інших соціальних явищ та процесів, слугувати показником як їх поточного стану, так і змін (Демидова, 2014; Чайковська, Онуфрієва, 2019).

Соціально-психологічний клімат є показником рівня психологічної включеності людини до діяльності, міри психологічної ефективності цієї діяльності, рівня психологічного потенціалу особистості та колективу, масштабу та глибини бар'єрів, які лежать на шляху реалізації психологічних резервів колективу (Леонтьєва, Проскурнякова, 2020; Bondarchuk, 2019).

Соціально-психологічний клімат визначаємо як інтегральну характеристику системи міжособистісних відносин у групі, що відображає комплекс психологічних умов, які або забезпечують, або перешкоджають продуктивній спільній діяльності та розвитку особистості (Утлик, 2010). Звідси – диференціювання соціально-психологічного клімату на сприятливий та несприятливий. У понятті «соціально-психологічний клімат» виділяються дві основних складові: по-перше, соціальний клімат, який визначається тим, наскільки усвідомлені членами соціальної групи загальні цілі та завдання, по-друге, психологічний клімат, тобто неформальні відносини, які складаються між членами групи, що перебувають у безпосередньому контакті один з одним. Визначальними ознаками сприятливого соціально-психологічного клімату є:

- довіра та високий рівень вимогливості членів групи один до одного;
- доброзичливість та ділова критика;
- вільне вираження власної думки при обговоренні питань;
- відсутність тиску керівників на підлеглих та визнання їх права приймати важливі для групи рішення;
- достатня інформованість членів групи про її завдання;
- задоволеність належністю до групи;
- високий рівень емоційної залученості та взаємодопомоги;
- прийняття відповідальності за стан справ у групі кожним з його членів (Кличковський, 2018).

Отже, констатуємо, що соціально-психологічний клімат є однією з важливих умов життєдіяльності соціальної групи і разом з тим, механізм зворотного зв'язку особистості з найближчим та найважливішим для неї середовищем безпосередньої діяльності.

Сучасний фахівець має володіти не тільки потрібною сумою фундаментальних та спеціальних знань, але й певними навичками комунікації, які будуть сприяти професійному зростанню. Тому спілкування у групі є одним із основних умов збереження почуття психологічної безпеки особистості (Блинова, Ільницька, 2019; Галуза, 2015; Blynova, Holovkova & Sheviakov, 2018). Психологічною умовою адекватності оцінки власного статусу студентів є рівень емоційної згуртованості групи, який залежить від соціально-демографічної характеристики групи та особливостей міжособистісних відносин із врахуванням емоційного, когнітивного та поведінкового компонентів. Слід врахувати, що комунікативна компетентність розвивається не у всіх студентів рівною мірою, оскільки більша тіснота емоційних зв'язків у групі є чинником поляризації оцінок міжособистісного сприйняття; схожість (жорсткість) групових структур викликає захисне завищення оцінок у низькостатусних студентів при описанні своєї статусної категорії та знижує їх міжособистісні оцінки; заохочення високостатусних студентів та осуд аутсайдерів посилює статусне розшарування, що негативно впливає на соціально-психологічний клімат. Якщо формувати професійні, комунікативні цінності, виховувати лідерські якості у всіх студентів, враховуючи індивідуальний статус, то це призводить до більшої задоволеності спілкуванням у студентській групі та покращення стану психологічного благополуччя студентів (Porovuch & Blynova, 2019).

Таким чином, оптимізація психологічного клімату є важливим резервом підвищення ефективності групової діяльності, водночас, можна припустити, що це впливає на рівень суб'єктивного благополуччя студентів. Для розробки заходів щодо оптимізації соціально-психологічного клімату необхідно враховувати його рівень розвитку та особливості, а також виявляти ті чинники, які у даній групі можуть бути застосовані для корекції та розвитку психологічного клімату.

Для цілей нашого дослідження слід охарактеризувати поняття «студентство» або «студентська молодь». Особлива категорія молоді, яка поєднана інститутом вищої освіти, яка відрізняється найбільш високим освітнім рівнем, соціальною активністю, достатньо гармонійним поєднанням інтелектуальної та соціальної зрілості, має назву студентство. Для студента є характерною професійна спрямованість на оволодіння обраною майбутньою

професією та період складного структурування інтелекту людини, яке є дуже індивідуальним та варіативним. Для нього провідними видами діяльності є професійно-навчальна та науково-дослідна при зростанні навчальної, економічної та іншої самостійності (Соколова, Цибилова, 2018). Як правило, ті знання, вміння та навички, які набуває студент, є вже засобами майбутньої професійної діяльності.

Поняття «студент» латинського походження «studens» у перекладі – той, хто плідно працює, навчається, тобто має знання. Студент як людина певного віку та як особистість, може характеризуватися з трьох сторін (Утлик, 2010): 1) з психологічної, яка є єдністю психічних процесів, станів та властивостей. Головне – психологічні властивості, а саме спрямованість, темперамент, характер, здібності, від яких залежить виникнення психічних станів, вияв різних психічних утворень; 2) з соціальної, в якій втілюються суспільні відносини, якості, які зумовлюються належністю студента до певної соціальної групи; 3) з біологічної, яка містить тип вищої нервової діяльності, фізичні характеристики. Ця сторона передвизначена через спадковість та вроджені задатки, але ж певною мірою може змінюватися під впливом умов життя.

Сукупність студентів, які навчаються та спілкуються разом, визначаємо як студентську групу. Отже, студентська група – це сукупність людей, які поєднуються за ознакою віку, залучення до певної соціальної діяльності та підготовці до професійної діяльності, яка навчається за визначеним планом та виконує певні завдання. Проте, слід зауважити, що не кожна студентська група може вважатися колективом, під яким розуміємо сталу у часі організаційну групу людей, які взаємодіють між собою, мають специфічні органи управління, поєднані цілями спільної суспільно корисної діяльності та складною системою формальних та неформальних взаємовідносин між членами групи (Утлик, 2010). На думку А.А. Леонтьєвої, Л.А. Проскуракова, ще варто виокремити поняття «команда», як сформований, добре керований колектив, який має властивості самоорганізації, швидко та ефективно реагує на будь-які зміни ринкової ситуації, вирішує завдання як єдине ціле (Леонтьєва, Проскуракова, 2020).

Студентська група позитивно впливає на процес професійного та особистісного зростання студентів за таких умов:

– група характеризується високим рівнем психологічної сумісності своїх членів, їх взаємною адаптованістю;

– студенти мають навички спільної навчальної, науково-дослідної та іншої корисної діяльності;

– групова психологія (громадська думка, узгоджена система цінностей, норми, традиції), яка орієнтована на високі, суспільно значущі професійні та моральні цінності та характеризується достатньою мотивованістю;

– студенти пов'язані не тільки діловими (навчальними), але й особистісними стосунками (Утлик, 2010, с. 80)

У будь-якій групі, крім процесів її інтегрування, які призводять до перетворення її у колектив, доцільно розглядати ще й процеси групової диференціації, зокрема, інтрагрупового структурування сьогодні розглядаються у соціальній психології як процеси, які детермінуються не одним чинником, а цілою низкою психологічних обставин, частина з яких має індивідуально-особистісний характер. При цьому специфіка сприйняття та аналізування людиною оточуючих її людей, зокрема, людей, які входять до реально функціонуючої референтної групи, не можуть не бути взаємопов'язані із соціальною позицією конкретної особистості в інтрагруповій структурі спільноти.

Ефективність навчання студентів у закладі вищої освіти визначається зовнішніми та внутрішніми критеріями. Внутрішніми критеріями, на думку представників педагогічної науки (Галуза, 2015), можемо вважати академічну успішність навчання, а також якість знань, міру сформованості вмій та навичок, рівень розвитку здобувача, рівень його навченості. З психологічного погляду, надійним внутрішнім критерієм, на нашу думку, є рівень суб'єктивного благополуччя здобувача у процесі навчання.

Зовнішніми критеріями ефективності процесу навчання є міра адаптованості випускника до соціального середовища та професійної діяльності, темпи зростання процесу самоосвіти як пролонгованого ефекту навчання; рівень освіченості або професійної майстерності; готовність до самоосвіти. Серед психологічних чинників, які, на нашу думку, впливають на ефективність процесу навчання студентів, на рівень їх суб'єктивного благополуччя, ми виокремлюємо стан соціально-психологічного клімату та його сприйняття студентами.

Методи та методологія дослідження. Емпіричне дослідження проведено на базі Херсонського державного університету, в опитуванні взяли участь 63 студента, які навчаються на денній формі, 2–4 курси. Серед них 45 осіб жіночої статі (71,4%) та 18 осіб чоловічої статі (28,6%).

При вивченні соціально-психологічного клімату увагу акцентували на таких аспектах: по-перше, це взаємовідносини із викладачами, які містять у собі звернення до викладачів з тих чи інших питань, їх реакцію на таке звернення, наявність конфліктних ситуацій між студентами та викладачами, їх оцінку ставлення викладачів до студентів в цілому;

по-друге, прояв студентами активності у позанавчальній діяльності університету. Індикаторами активності виступали такі параметри як поінформованість про заходи та події, які відбуваються в університеті, де студенти є або безпосередніми учасниками або глядачами, частота відвідування таких заходів, бажання працювати у різних гуртках та спортивних секціях. Ще одним непрямим індикатором є знання студентами університетських традицій, оскільки ми припускаємо, що чим більшою мірою є активними студенти, тим більше традицій вони знають; по-третє, оцінка загальної атмосфери в університеті, яку визначають такі чинники: наявність злагодженої комунікації між студентами різних курсів та факультетів; відчуття поважного ставлення з боку інших студентів, викладачів та адміністрації, і як наслідок, бажання більше часу проводити в університеті; по-четверте, задоволеність діяльністю окремих підрозділів закладу вищої освіти.

Для вивчення психологічного благополуччя студентів застосовано «Шкалу психологічного благополуччя» (К. Ріфф, в адаптації Т. Шевеленкової, Т. Фесенко), яка містить такі шкали: «Позитивні відносини з оточуючими», «Автономія», «Управління середовищем», «Особистісне зростання», «Цілі у житті», «Самоприйняття».

Результати та дискусії. Результати анкетування студентів щодо окремих проявів соціально-психологічного клімату представлено у таблиці (див. табл. 1).

Більшість студентів звертається до викладачів з тих чи інших питань, але ж частіше з питань навчання (57,14%). Причому 93,65% не відчувають побоювання бути відторгнутими, тільки 6,35% зауважують, що уникають контактів з викладачами, оскільки вони часто не відповідають на поставлені питання.

Що стосується прояву активності студентів, то тут спостерігається суперечлива ситуація. Половина студентів вказує на недостатню поінформованість про заходи, які відбуваються, 53,96% не беруть в них участі, навіть якщо знають про них. Із тих 46,04% респондентів, які залишилися, чверть беруть участь у спортивних заходах, три чверті – у культурних заходах. На регулярній основі в спортивних секціях та творчих колективах зайняті 12,69%. Також студентам було запропоновано відкрите питання, в якому вони мали згадати традиції, які існують в університеті. Необхідно відзначити, що близько половини респондентів не змогли згадати жодної. Серед тих, хто відповів, 42,17% назвали традицію посвяти у студенти. Таким чином, можна зауважити, що близько половини студентів не зацікавлені у прояві власної активності

Таблица 1

Розподіл відповідей респондентів за запитаннями анкети (n = 63)

Запитання	%
<i>До викладачів я звертаюсь...</i>	
а) тільки з питань навчання (навчальної дисципліни)	57,14%
б) я можу звернутися до найбільш приємних для мене викладачів	19,05%
в) можу звернутися за порадою з особистого питання	17,46%
г) я уникаю контактів з викладачами	6,35%
<i>Я вважаю психологічну атмосферу в університеті...</i>	
а) дружельюбна	36,51%
б) комфортна	33,33%
в) байдужа	23,81%
г) некомфортна, навіть, конфліктна	6,35%

Якщо говорити про комунікативну взаємодію студентів, то можна зазначити, що половина студентів спілкується зі студентами інших курсів та факультетів, чверть – зі студентами свого курсу. Поважне ставлення до себе з боку студентів відчувають 63,49%, 66,67% – з боку викладачів.

Домінуюча психологічна атмосфера, яка містить переживання людей, їх ставлення один до одного, до роботи і т.д., впливає на спосіб життя, самопочуття, працездатність та рівень самореалізації студентів. Наслідком такої оцінки є високий відсоток респондентів, які бажають більше часу проводити в університеті і у вільний від навчання час.

Отже, сприятливий соціально-психологічний клімат є одним із вирішальних чинників ефективності групової діяльності. Він пов'язаний із стилем керівництва, лідерства в групі та організації. Сприятливий соціально-психологічний клімат є результатом системної роботи та заходів керівництва, викладачів, співробітників та всіх студентів університету.

Для доведення наявності взаємозв'язку між сприйняттям студентами соціально-психологічного клімату в університетському середовищі та їх суб'єктивного психологічного благополуччя застосовано кореляційний аналіз за допомогою рангового коефіцієнту кореляції Спірмена (див. табл. 2). Кожну відповідь у закритих запитаннях анкети було оці-

нено у певній кількості балів, що надало змогу отримати кількісний показник рівня задоволеності соціально-психологічним кліматом.

Нами отримано статистично значущі взаємозв'язки рівня оцінювання соціально-психологічного клімату з боку студентів та шкалами, які відображають психологічне благополуччя: «позитивні відносини з оточуючими» ($r = 0,297$; $p < 0,05$), що свідчить про довірливі, партнерські, дружні стосунки у студентських групах, відчуття доброзичливої підтримки з боку викладачів; вміння студентів за необхідності приходити до компромісу у відносинах, задоволеність спілкуванням, співпрацею в університетському середовищі. Також наявним є кореляційний зв'язок оцінки СПТ та шкали «автономія» ($r = 0,261$; $p < 0,05$), тобто при сприятливому соціально-психологічному кліматі в колективі особистість відчуває свою здатність до самостійного прийняття рішень, до незалежності у думках та вчинках. Дуже логічно виглядає, на нашу думку, кореляція зі шкалою «управління середовищем» ($r = 0,258$; $p < 0,05$), що підкреслює впевненість особистості, здатність регулювати життєві обставини, ефективно вирішувати складні питання, самостійно створювати сприятливі умови для особистісного та професійного розвитку. Позитивна оцінка соціально-психологічної атмосфери університетського середовища впливає на здатність студентів усвідомлювати цінність сьогоденного моменту життя, на

Таблица 2

Кореляційні взаємозв'язки оцінок соціально-психологічного клімату та показників психологічного благополуччя (n = 63)

Показники психологічного благополуччя	Рівень задоволеності соціально-психологічним кліматом
1. Позитивні відносини з оточуючими	0,297*
2. Автономія	0,261*
3. Управління середовищем	0,258*
4. Особистісне зростання	–
5. Цілі у житті	0,312*
6. Самоприйняття	0,327*

формування стійкої життєвої позиції, прагнення до побудови власної траєкторії професійного та особистісного розвитку ($r = 0,312$; $p < 0,05$). Встановлено статистично значущий позитивний взаємозв'язок між позитивним ставленням до себе, високим рівнем самооцінки, самоповаги, власного особистісного потенціалу та оцінюванням соціально-психологічного клімату як сприятливого.

Отже, важливим є рівень задоволеності спілкуванням в університеті, саме цей соціально-психологічний стрижень надає взаємовідносинам в університеті особливу емоційну продуктивність. Без усвідомлення партнерства у діяльності складно залучити студентів до самостійної роботи, сформуванню професійну спрямованість особистості в цілому. Найбільш ефективний процес університетського виховання та навчання забезпечується саме системою взаємовідносин. Спільна захопленість професійними завданнями складають те емоційне тло, на якому відбувається навчання. Етико-психологічні основи взаємовідносин викладача та студентів складаються поступово. Вони залежать від життєвого, навчального, суспільного досвіду студентів, традицій університету, від професійної кваліфікації викладачів.

Ціннісні орієнтації є компонентом спрямованості особистості та відіграють велику роль у соціальні поведінці людини. Головною функцією ціннісних орієнтацій є регулювання поведінки особистості у певних соціальних умовах. Відповідність вчинків та діяльності людини прийнятним соціальним нормам та правилами створює почуття повноцінності та є обов'язковою умовою нормального самопочуття серед інших людей. У групах, де більшість осіб переживають саме такі почуття, переважає

сприятливий соціально-психологічний клімат, оскільки учасниками колективу комфортно один з одним. Відчуття невідповідності призводить до глибоких переживань, пов'язаних із внутрішнім конфліктом та почуттям власної неповноцінності, до суттєвого зниження рівня психологічного благополуччя.

Висновки. На основі теоретичного аналізування та отриманих результатів емпіричного дослідження можна зробити такі висновки:

Доведено взаємозв'язок між рівнем оцінювання соціально-психологічного клімату та суб'єктивним психологічним благополуччям студентської молоді. Кожна навчальна структура не може існувати, якщо студенти та викладачі не володіють, крім професійних якостей, також необхідними вміннями та навичками, а також правилами та законами, якщо не приймають основних цінностей, які притаманні університетській спільноті. Саме цінності орієнтують студента у тому, яку поведінку слід вважати допустимою та недопустимою. Соціально-психологічний клімат та соціальне благополуччя особистості пов'язує ставлення особистості до праці, ставлення до інших людей та ставлення до життя. Задоволеність людини працею залежить від її позиції у колективній взаємодії

Соціально-психологічний клімат є психологічним феноменом, станом колективної свідомості, що відображається у розумінні людей як комплекс явищ, пов'язаних із умовами праці, системою мотивації та стимулювання, системою міжособистісних відносин.

Перспективами є дослідження особливостей сприйняття соціально-психологічного клімату в середовищі викладачів та чинників збереження психологічного благополуччя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Блинова О. Є., Ільницька І. А. Соціально-психологічна безпечність освітнього середовища як чинник позитивного психологічного клімату студентської групи. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2019. № 1. С. 298–309. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tipp_2019_1_34
2. Галуза А. В. Коучинг как модель сопровождения профессионального обучения и развития студентов в вузе. *Психологическое сопровождение образовательного процесса*. 2015. Т. 2. № 5-2. С. 51–59.
3. Демидова Е. В. Организационная культура и ее влияние на эффективность учебного процесса. *Eastern European Scientific Journal*. 2014. № 5. С. 126–134.
4. Кличковський С. О. Дослідження взаємозв'язку деструктивних установок міжособистісної взаємодії з соціально-психологічним кліматом підприємства. *Український психологічний журнал*. 2018. № 3. С. 49–59. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukpsj_2018_3_6
5. Кличковський С. О. Дослідження особливостей соціально-психологічного клімату підприємства у кризовий період. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки*. 2019. Вип. 2. С. 119–127. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkh_2019_2_19
6. Леонтьева А. А., Проскуракова Л. А. Социально-психологический климат коллектива и эффективность деятельности. *Молодой ученый*. 2020. № 43(333). С. 80–82.
7. Соколова Н. Л., Цибилова Т. Ю. Построение профессиональной карьеры в условиях непрерывного образования. *Научный диалог*. 2018. № 1. С. 295–299.
8. Утлик Э. П. Студенческая группа: психологические факторы личностного и профессионального роста студентов. *Инновации в образовании*. 2010. № 7. С. 75–87.
9. Чайковська О. М., Онуфрієва Л. А. Вплив міжособистісних взаємин на формування соціально-психологічного клімату студентської групи. *Психологічний часопис*. 2019. Т. 5. № 5. С. 45–61. URL: <https://doi.org/10.31108/1.2019.5.5>

10. Popovych I., Blynova O. The Structure, Variables and Interdependence of the Factors of Mental States of Expectations in Students' Academic and Professional Activities. *The New Educational Review*. 2019. № 55(1). P. 293–306. DOI: 10.15804/tner.2019.55.1.24
11. Blynova O. Ye., Holovkova L. S., Sheviakov O. V. Philosophical and sociocultural dimensions of personality psychological security. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*. 2018. № 14. P. 73–83. doi: 10.15802/ampr.v0i14.150750
12. Bondarchuk O. Psychological safety of the educational environment in secondary schools as a factor of innovative activities motivation for the Ukrainian teachers. *Studia Universitatis Moldaviae: Stiinte ale Educatiei*. 2018. 0 (9(119)).

REFERENCES:

1. Blynova O. Ye., Ilnytska I. A. (2019). Sotsialno-psykholohichna bezpechnist osvithnoho seredovyscha yak chynnyk pozytyvnoho psykholohichnoho klimatu studentskoi hrupy [Socio-psychological safety of the educational environment as a factor in the positive psychological climate of the student group.]. *Teoretychni i prykladni problemy psykholohii – Theoretical and applied problems of psychology*. 1. 298–309.
2. Galuza A. V. (2015). Kouching kak model' soprovozhdeniya professional'nogo obucheniya i razvitiya studentov v vuze [Coaching as a model for supporting professional training and student development at a university]. *Psikhologicheskoe soprovozhdenie obrazovatel'nogo processa – Psychological support of the educational process*. 2(5-2). 51–59.
3. Demidova E.V. (2014). Organizacionnaya kul'tura i ee vliyanie na ehffektivnost' uchebnogo processa [Organizational culture and its impact on the effectiveness of the educational process]. *Eastern European Scientific Journal*. 5. 126–134.
4. Klychkovskiy S. O. (2018). Doslidzhennia vzaiemozv'язku destruktivnykh ustanovok mizhosobystisnoi vzaiemodii z sotsialno-psykholohichnym klimatom pidpriemstva [Research of interrelation of destructive installations of interpersonal interaction with social and psychological climate of the enterprise]. *Ukrainskyi psykholohichnyi zhurnal – Ukrainian Psychological Journal*. 3. 49–59.
5. Klychkovskiy S. O. (2019). Doslidzhennia osoblyvosti sotsialno-psykholohichnoho klimatu pidpriemstva u kryzoviy period [Research of features of social and psychological climate of the enterprise in crisis period]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya : Psykholohichni nauky – Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Psychological Sciences*. 2. 119–127.
6. Leont'eva A. A., Proskuryakova L. A. (2020). Social'no-psykholohicheskij klimat kollektiva i ehffektivnost' deyatel'nosti [Socio-psychological climate of the team and performance efficiency]. *Molodoj uchenyj – Young scientist*. 43(333). 80–82.
7. Sokolova N.L., Cibizova T.Yu. (2018). Postroenie professional'noj kar'ery v usloviyakh nepreryvnoho obrazovaniya [Building a professional career in conditions of continuous education.]. *Nauchnyj dialog – Scientific dialogue*. 1. 295–299.
8. Utlik E.P. (2010) Studencheskaya gruppy: psikhologicheskie faktory lichnostnogo i professional'nogo rosta studentov [Student group: psychological factors of personal and professional growth of students]. *Innovacii v obrazovanii – Innovations in education*. 7. 75–87.
9. Chaikovska O. M., Onufriieva L. A. (2019). Vplyv mizhosobystisnykh vzaiemyn na formuvannia sotsialno-psykholohichnoho klimatu studentskoi hrupy [The influence of interpersonal relationships on the formation of the socio-psychological climate of the student group]. *Psykholohichnyi chasopys – Psychological Journal*. 5(5). 45–61. <https://doi.org/10.31108/1.2019.5.5>
10. Popovych I., Blynova O. (2019). The Structure, Variables and Interdependence of the Factors of Mental States of Expectations in Students' Academic and Professional Activities. *The New Educational Review*. 55(1). 293–306. DOI: 10.15804/tner.2019.55.1.24
11. Blynova, O. Y., Holovkova, L. S., Sheviakov, O. V. (2018). Philosophical and sociocultural dimensions of personality psychological security. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*. 14. 73–83. doi: 10.15802/ampr.v0i14.150750
12. Bondarchuk O. (2018). Psychological safety of the educational environment in secondary schools as a factor of innovative activities motivation for the Ukrainian teachers. *Studia Universitatis Moldaviae: Stiinte ale Educatiei*. 0(9 (119)).

Стаття надійшла до редакції 20.01.2022.
The article was received 20 January 2022